

מראי מקומות, שיעור מאת הג"ר מאיר קפלן שליט"א

ברכות לט: - בענין המצות בליל הסדר

1. ברכות לט:, וז"ל, "אמר רב פפא הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה ובוצע מאי טעמא לחם עוני כתיב."

2. ורש"י שם, וז"ל, "לחם עוני כתיב ודרכו של עני בפרוסה לפיכך צריך שיראה כבוצע מן הפרוסה:"

3. ותוס' שם, וז"ל, "הכל מודים בפסח שמניח הפרוסה בתוך השלמה ובוצע מאי טעמא לחם עוני כתיב. משום דכתיב לחם עוני מניח הפרוסה תחת השלמה ונראה כבוצע על הפרוסה ומ"מ אין לבצוע כי אם על השלמה ועל הפרוסה יברך על אכילת מצה וכורכים ואוכלים משתיהן יחד כדי שיהא נראה כבוצע על הפרוסה וכן המנהג אבל אין לעשות המוציא וגם על אכילת מצה מן הפרוסה דהוי כעושה מצות חבילות חבילות ונראה לי דהא הוי ברכה של נהנין ואינם נקראים חבילות חבילות דהא אקידוש מברכים קידוש וברכת היין ורבינו מנחם מוויני"א היה רגיל לעשות הכל על הפרוסה ואין השלמה באה כי אם בשביל לחם משנה והר"י היה רגיל לברך תחלה ברכת המוציא על שתיהן קודם שיבצע ואחר כך מברך על אכילת מצה ובוצע משתיהן אחר כך ואין זה חבילות מאחר שהיה עושה על שתיהן ופעמים מפיך הר"י נפשיה מפלוגתא ולא היה רוצה לשנות המנהג והיה מברך על השלמה תחלה המוציא והיה בוצע קצת ולא היה מפרידה עד שיברך על הפרוסה על אכילת מצה ובוצע משתיהן יחד:"

4. רמב"ם פרק ח' מהלכות חמץ ומצה הלכה ו', וז"ל, "ואחר כך מברך על נטילת ידים ונוטל ידיו שניה שהרי הסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה ולוקח שני ריקין חולק אחד מהן ומניח פרוס לתוך שלם ומברך המוציא לחם מן הארץ ומפני מה אינו מברך על שתי ככרות כשאר ימים טובים משום שנאמר לחם עוני מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה ואחר כך כורך מצה ומרור כאחד ומטבל בחרוסת ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצות ומרורים ואוכלן ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו מברך על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו:"

והגהות מיימוניות שם אות ו', וז"ל, "וכן כתב ה"ר מנחם מיוני"י והרב יום טוב אמנם מנהגנו לעשות ג' ומה שנהגו לעשות ג' מצות של מצוה ממדה אחת כדרך היוצא מבית האסורים שמביא תודה וישראל יצאו מבית האסורים בפסח ובתודה יש שלשה מינים של מצה ונותן אחד מכל מין ומין לכהן הרי ג' מצות לכהן ושלש היו עושין מעשרון אחד כדאיתא במסכת מנחות וכנגדו עושין שלש מצות מעשרון לזכר בעלמא כן כתב מהר"ם ששמע מרבו הרי יצחק מוויני"א ששמע משם ר' שמואל וכענין זה כתב בס"ה ונהגו לסמנן איזו ראשונה אי ב' ג' להקדים המוקדם למצוה כענין שמצינו בקופת הלישכה במסכת שקלים. ויש גאונים שאין עושין אלא שצי מצות ואחת פורס לשנים וישאיר חציה לאפיקומן ועל הפרוסה מברך המוציא וגם מברך על אכילת מצה וכן הוא בפירוש בירושלמי דפי' הרואה מצה בלילי פסח כשהוא בוצע מברך המוציא בא לאוכלה מברך על אכילת מצה אבי"ה. עוד האריך בסימן תקס"ח, ע"כ:"

5. טור אורח חיים סימן תע"ה, וז"ל, "ויטול ידיו ויקח הקערה שהמצות בתוכה כסדר שהניחו השלימה למעלה והפרוסה תחתיה ויברך על השלימה המוציא ויבצע ולא יאכל עד שיברך על הפרוסה על אכילת מצה ויאכל משנים ביחד כזית מכל א' ואם אינו יכול לאכול כשני זתים ביחד יאכל של המוציא תחלה ואח"כ של אכילת מצה ומפני שיש מי שאומר שמברך על הפרוסה המוציא ועל השלימה על אכילת מצה לכך הרוצה לצאת ידי שניהם יאחוז שניהם בידו ויברך המוציא ועל אכילת מצה מיד זה אחר זה."

ובהמשך דבריו, וז"ל, "כתב רב אלפס שא"צ אלא ב' מצות אחת פורסה לשנים ומברך על חציה המוציא ועל אכילת מצה וחציה הב' לאפיקומן והשלימה לכריכה וכן כתבו קצת הגאונים ובחילוף מנהגים כתוב אנשי בבל כשחל פסח בשבת מניח פרוסה בין ב' השלימות וכשחל בחול מביא פרוסה ושלימה ומברך עליה ב' ברכות ואנשי א"י בין בחול בין בשבת מניחין פרוסה על השלימה ומברך על השלימה ב' ברכות וכן חילק בעל ה"ג שכתב והיכא דמיקלע פסחא בליל שבת בוצע על תרתין ופרוסה והתוספות כתבו שצריך לעשות ג' כדפרישית וכ"כ רב עמרם ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל וכתב ונוהגין באשכנז וצרפת לעשותן מעשרון זכר ללחמי תודה שהיוצא מבית האסורים מביא תודה ותודה היה בה ג' מינין של מצה חלות ריקין ורבוכה וכל מין היה בה ג' עשרונים ושליש מכל מין היו עושין י' חלות הרי שהגיע לכל ג' חלות עשרון א' ועל כן עושין שלשתן מעשרון ועושין בהן סימן לידע איזו ראשונה ואיזו שניה ואיזו שלישית כדרך שהיו עושין בקופה שתורמין בהן הלשכה שהיו כותבין בהן אב"ג לידע איזו נתרמה ראשונה שממנה לוקחין תחילה ה"נ עושין מצוה ראשונה באותה שנעשית ראשונה הילכך מברכין על הראשונה המוציא ועל השניה על אכילת מצה ומהשלישית כריכה ואם החליף אחת בחברתה לא עיכב:"

6. ביאור הלכה סימן תע"ה, וז"ל, "כזית מכל אחד. עיין מ"ב בטעם דבר זה והוא מדברי המפרשים. אכן בעיקר הדבר תמוה מאד דלפי כל זה נפק לן דבר חדש דבבבליה ראשונה צריך לאכול ב' כזית ולא מצינו זה בשום מקום וכל הני פוסקים דסברי דצריך ג' מצות לסדר לא הזכירו זה זולת הרא"ש והמרדכי ובש"ס לא נזכר אלא כזית השמש שאכל כזית ואף שאפשר לדחוק דעיקר שיעורא הוא בכזית ובדיעבד יוצאין בו מ"מ כל כי האי מילתא הוי ליה לתלמוד לפרושי ובאמת אף להני דמצריכים ג' מצות הוא רק משום לחם משנה וגם הא דהצריכו לכוין בברכה ראשונה על מצה אחת ובברכה ב' על מצה שניה הוא משום שאז יהיו המצות חבילות חבילות אבל גם לדידהו שתי המצות הם דבר אחד וכמו בשבת לחם משנה ומעיקר הדין יכול לאכול איזה שירצה רק משום דעל כל אחד מהמצות כוון בברכה טוב שיטעום מכל אחד אבל בודאי די בכזית אחד בצירוף משתיים וכ"ש לפי פשרת הפוסקים וכפי פסק המחבר שאוחז בשתיים ומכוין בב' הברכות על שתיים ביחד מכש"כ דאין צריך רק כזית אחד משתיים גם ר' ירוחם שהעתיק ג"כ באחרונה דעת רבו הרא"ש לא הזכיר רק שאוכל משתיים אבל ב' כזית לא הזכיר וצ"ע:"

8. ר"ן פסחים דף כ"ה: בדפי הרי"ף ד"ה הכל וד"ה ומיהו, וז"ל:

הכל מודים בפסח שמניח פרוסה
בתוך שלימה וצולע. ודאי על
הפרוסה יברך לאכול מנה דהא להכי
אתיא אבל המוילא איכא מ"ד דאשלימה
מברך ליה ולא נהירא דטפי עדיף
לברוכי המוילא בפרוסה גופה
דאיתעבידא בה חדא מנה כדאמרינן
(ברכות דף לט:) (בעירובין) דמהדרי
רבנן לברוכי המוילא אריפתא דעירובי
דהאיל ואיתעביד ביה חדא מנה
ליתעביד ביה אחריתי ועוד דהא
דאמר רב פפא הכל מודים בפסח
שמניח פרוסה בתוך שלימה וצולע
אחמר בכילד מברכין (דף לט:) עלה
דהיא דאפליגו התם הביאו לפניו
פתיתין ושלמין אי מברך המוילא
אשלמין משום דשלם עדיף או אפתיתין
משום דמיקרבא הגאיתיהו ואמרינן
עלה וירא שמים יולא ידי שתיהן מניח
פרוסה בתוך שלימה וצולע כלומר
צולע הפתיתין דאי לאו מאי עבידתיהו
ואמרינן תו עלה הכל מודים בפסח
משמע דכוותה עבדינן בפסח דמברך
אפתיתין המוילא: **מ"ד** כתב רבינו
האי גאון דלא איתמר אלא בהביאו
לפניו פתיתין [דומיא דהתם כשהביאו
לפניו פתיתין] ה"ג בהביאו לפניו
פרוסה וקאמר שהוא רשאי לברך על
הפרוסה אבל אם הביאו לפניו שלמין
שיהא רשאי לפרוס אין לו דאי משום
דדרשי' לה מלחם עוני לא איתמר אלא
לרשות דומיא דאמרינן צפרק כילד
מברכין (דף לח.) האי כובא דארעא
נהמא הוא ואדם יולא בה ידי חובתו
בפסח מ"ט לחם עוני כתיב והיה
ודאי לרשות איתמר דליכא למימר דבעי
כובא דארעא למנה אבל עכשיו נהגו
הכל לברך על הפרוסה אלא שמקדים
לפרוסה קודם הגדה כדי שבשעת
המוילא ימצאנה כשהיא פרוסה :